

סומא בנשיאת כפים

א. במשנה במגילה (פ"ד מ"ז) מובא: "כהן שיש בידיו מומים לא ישא את כפיו". ובגמרא (שם כד, ב) אמרו: "תנא מומין שאמרו, בפניו ידיו ורגליו". ופירש רש"י (ד"ה כהן שיש) בטעם הלכה זו: "לפי שמחמת השינוי והסקרנות, **העם מסתכלים בו**, ואמרינן במסכת חגיגה (טז, א) המסתכל בכהנים בשעה שנושאים את כפיהם, עיניו כהות, לפי **שהשכינה שורה על ידיהם**". המום שיש לכהן עלול לעורר את סקרנות הציבור להסתכל בו בשעה שהוא נושא את כפיו, ולגרם למסתכל שעניו יכהו [להתעורר ח"ו].

אולם פירוש זה תמוה, שהרי מבואר במסכת חגיגה (שם) כי סכנה זו קיימת רק בזמן שבית המקדש קיים, כדברי הגמרא: "המסתכל בכהנים **בזמן שבית המקדש קיים**, שהיו עומדים על דוכנים ומברכים את ישראל בשם המפורש". וכפי שהקשו תוספות (שם ד"ה בכהנים) "מכאן קשה על פירוש רש"י דפ"ג דמגילה על ההיא דתנן ידיו בזהבניות [מלאות בכתמים לבנים] לא ישא כפיו, ופירש משום שהעם מסתכלים בו, ואמרינן בחגיגה המסתכל בכהנים בשעה שנושאים כפיהם עיניו כהות. והא ליתא, דמסקינן **דוקא בזמן שבית המקדש קיים**, ואילו התם בגבולים". כלומר, הפסול של כהן בעל מום נאמר "בגבולים" - **מחוץ** לבית המקדש, ואילו הסכנה להסתכל בכהנים בשעת שנושאים כפיהם נאמרה **רק** בבית המקדש.

ומשום כך כתבו תוספות: "ונראה לפרש דאף בגבולים מיתסר **משום היסח הדעת**". והוכיחו זאת מהירושלמי (מגילה ד, ח) "אמר רב יוסה, זאת אומרת שאסור להסתכל בכהנים בשעה שהם מברכים את ישראל. א"ר חגי, כלום אמרו אין מסתכלים לא מפני **הסיע [היסח] דעת**". והכוונה להיסח דעת המתברכים, כפי שנפסק בשו"ע (סי' קכח סע' כג) "בשעה שהכהנים מברכים העם, לא יביטו **ולא יסיחו דעתם**, אלא יהיו עיניהם כלפי מטה כמו שעומד בתפלה. **והעם יכוונו לברכה**, ויהיו פניהם כנגד פני הכהנים, **ולא יסתכלו בהם**". וביאר הט"ז (שם ס"ק יט) "אין הטעם משום הא דאמרינן בפרק אין דורשין שהמסתכל בכהנים עיניו כהות, דהא מפרש התם דהיינו דווקא בזמן שבית המקדש קיים ומברכים בשם המפורש, אלא הטעם **שלא יסיחו דעתם**".

וכן פירש המשנה ברורה (ס"ק פט) "כדי **שלא יסיחו דעתם מהברכה**".

נפקא מינה בין שני הטעמים, האם מותרת "ראיה בעלמא" - להביט בכהנים בשעת נשיאת כפים במשך זמן מועט ביותר, כדברי המג"א (ס"ק לה) "משמע, דווקא להסתכל הרבה אסור [משום היסח הדעת], **אבל ראיה בעלמא לא מיתסרא**. אך **נוהגין שלא לראות כלל**, ואפשר דעבדינן **זכר למקדש**, דהתם אפילו ראיה בעלמא הוי אסורה משום כבוד השכינה, ואם נסתכל הרבה במקדש עיניו כהות". אם סיבת האיסור להסתכל בכהנים היא משום היסח הדעת, רק הבטה ארוכה ומשמעותית אסורה, ולא הבטה קצרה שאין

בה משום היסח הדעת. מה שאין כן, אם הטעם משום שאסור להסתכל בכהנים בשעה שהשכינה שורה על ידיהם, אפילו הבטה קצרה אסורה. ומכל מקום למעשה, למרות שנקבע להלכה שהסיבה היא משום היסח הדעת, נוהגים שלא להביט בכהנים בשעה שהם עולים לדוכן לברך, אפילו הבטה קצרה.

כהן סומא בנשיאת כפיים

ב. בסוגיית הגמרא במסכת מגילה (שם) הובאו מספר דוגמאות לכהן בעל מום שאסור לו לישא כפיו, ואחת מהן: "**סומא באחת מעיניו**, לא ישא כפיו". והקשו: "והא ההוא דהוה בשיבבותיה דרבי יוחנן דהוה פריס ידיה [לרבי יוחנן היה שכן סומא שנשא כפיים]. ותירצו: "ההוא דש בעירו הוה [ופירש רש"י: "כבר היו רגילים אנשי עירו, ולא היו מסתכלין בו עוד. דש לשון רגיל"]". תניא נמי הכי, סומא באחת מעיניו לא ישא את כפיו ואם היה דש בעירו מותר".

והנה בשו"ע (סימן נג סעיף יד) נפסק: "**סומא יורד לפני התיבה**", וסתימת הדברים משמע שאין מניעה שסומא ישמש כשליח ציבור, ולכאורה יש לתמוה מדוע אין חשש שהציבור יסתכלו עליו ויתבטלו מחיובם להקשיב ולכוון לתפילת הש"ץ, כפי שהקשה בספר כה תברכו (מערכת הסמ"ך סימן א עמ' שסג) "מאחר דבעבור **היסח הדעת** שעושים העם, אסרו לכהן סומא לישא את כפיו, אם כן **למה לא אסרו לסומא להיות שליח ציבור**, שהרי פסק בשו"ע (סי' קכד סע' א) לאחר שסיימו הציבור תפילתו, יחזור הש"ץ התפילה, שאם יש מי שאינו יודע להתפלל **יכוון** למה שהוא אומר ויוצא בו, וצריך אותו שיצא בתפילת הש"ץ לכוון לכל מה שאומר ש"ץ מראש ועד סוף, עכ"ל. ולפי האמור, סומא וכן מי שיש לו מומים בפניו, אינו מן הראוי שיהיה ש"ץ, **מפני שהעם מסתכלים בו ואינם מכוונים לתפילתו**, דומיא דכהן שיש בו מומין בפניו וכהן סומא".

והוסיף הכה תברכו לחזק את קושייתו: "אדרבה, נראה לכאורה **דיותר יש לאסור לסומא להיות ש"ץ**, כל שכן מכהן סומא שאינו נושא את כפיו. דהשתא ומה בכהן הנושא כפיו **מקיים מצות עשה** דכה תברכו, ועם כל זה הם אמרו דכשהוא סומא **יבטל מצות עשה** ולא ישא את כפיו, משום היסח הדעת דהעם מסתכלים בו ואינם מכוונים לברכתו. כל שכן וקל וחומר **בש"ץ דאינו מקיים מצות עשה** בעומדו להתפלל לש"ץ, בוודאי דכשהוא סומא ראוי לבטלו מלהיות ש"ץ, משום דהעם מסתכלים בו ואינם מכוונים לתפילתו".

והשיב הכה תברכו שיש הבדל ברור בין הכהן המברך **שפניו אל הציבור**, ואז יש חשש שהעומדים **מולו** יסתכלו במומו ויסיחו דעתם מהכוונה לברכתו, ובין הש"ץ המתפלל **שפניו אל ההיכל והציבור לא רואה את פניו**, ולכן אין חשש שיסתכלו במומו ויסיחו דעתם מלהקשיב ולכוון לתפילתו: "בש"ץ סומא ליכא למיחש דהעם יסתכלו בו ויסיחו דעתם, דהא **כולם הם עומדים פניהם כלפי מזרח** כשהם מתפללים תפילה, וגם בחזרת הש"ץ העמידה אינם זזים ממקומם. וכיון דהציבור והש"ץ כולם כאחד הם בשווים פנים כלפי מזרח, תו ליכא למיחש דהציבור יחזירו פניהם כדי להסתכל בפני הש"ץ סומא. להכי לא אסרו לסומא להיות ש"ץ דליכא היסח הדעת, דאין לחוש שיסתכלו בו. ודוקא **בכהן סומא** הוא דאסרו שלא ישא את כפיו, משום **דבשעת נשיאות כפיים צריכים העם לעמוד כנגד הכהנים המברכים** כדי שיהיו פנים כנגד פנים, וכיון שכן ממילא הם באים להסתכל בכהן הסומא, ולא יבצר מלהסתכל בו כיון שהם עומדים פנים כנגד פנים, ויסיחו דעתם ואינם מכוונים לברכתו".

סומא בשתי עיניו

ג. מדברי הגמרא "סומא באחת מעיניו לא ישא כפיו, ואם היה דש בעירו מותר", לכאורה משמע שההיתר של "דש בעירו" - שהציבור מכיר את הכהן הסומא ולכן כבר לא מסיח דעתו בשעת הברכה, נאמר דווקא בסומא באחת מעיניו, אך סומא בשתי עיניו, אפילו "דש בעירו" יהיה אסור לישא כפיו. וכן נראה מדברי הרמב"ם (נשיאת כפים פט"ו ה"ב) שפסק: "הסומא באחת מעיניו, לא ישא את כפיו, ואם היה דש בעירו והכל היו רגילים בזה, הסומא באחת מעיניו מותר, לפי שאין מסתכלין בו". משמע שסומא בשתי עיניו לא ישא כפים בשום פנים ואופן, אפילו אם "דש בעירו". ובבית יוסף (סימן קכח סע' ל) מובא שכן מפורש בדברי רבנו ירוחם שכתב: "סומא בשתי עיניו אפילו דש בעירו אסור". אולם הבית יוסף כתב כי מהירושלמי (מגילה פ"ד ה"ח) "משמע דאפילו סומא בשתי עיניו, אם היו בני עירו רגילים בו, מותר לישא את כפיו. ומה שלא הוזכר בתלמוד אלא סומא באחת מעיניו, היינו לאשמועין שאף על פי שאינו סומא אלא באחת מעיניו לא ישא את כפיו, כל שאינו דש בעירו". וכן פסק להלכה בשו"ע (סי' קכח סע' ל) "סומא באחת מעיניו, לא ישא את כפיו. ואם היה דש בעירו, דהיינו שהם רגילים בו ומכירים הכל שיש בו אותו מום, ישא כפיו, ואפילו הוא סומא בשתי עיניו".

ההבדל בין סומא באחת מעיניו לסומא בשתי עיניו

ד. בביאור שיטת הרמב"ם, מה ההבדל בין סומא בעין אחת שרשאי לשאת כפים אם מכירים אותו, לסומא בשתי עיניו שאינו עולה לדוכן אפילו אם הוא מוכר בעירו והתרגלו למומו, נאמרו הסברים שונים.

- סומא בשתי עיניו לא שכיח ולכן מסתכלים עליו - בשו"ת הרדב"ז (ח"ו סימן ב' אלפים קיז) כתב: "סומא בשתי עיניו או שאר מומים לא שכיח כולי האי, ולפיכך אפילו שרגילים אצלו, מסתכלים בו. אבל סומא באחת מעיניו שכיח. ולפיכך, אם רגילים אצלו ישא את כפיו, ואי לא, לא ישא". והוסיף: "לפי טעם זה, באתרא שכל הכהנים מכסים פניהם, אפילו סומא בשתי עיניו נושא את כפיו, דהא לא מצו לאסתכולי ביה, וכן ראוי לפסוק, כיון שעיקר הדין תלוי במחלוקת. אבל באתרא דמקצתם מכסים פניהם ומקצתם אין מכסים את פניהם, ראוי לפסוק כדעת רבנו [הרמב"ם]. ואם הוא סומא משתי עיניו או שאר מומים, אפילו שרגילים אצלו לא ישא את כפיו, חוץ מסומא באחת מעיניו".
- הכהן צריך לראות את העם בשעת הברכה - בשו"ת משכנות יעקב (ח"א סי' צא) הסביר מדוע סומא בשתי עיניו לא יכול לשאת כפים: "דבעינן כהן תבדקו (במדבר ו, כג) פנים כנגד פנים, שיראה את העם בשעת ברכה וישים עינו לטובה עליהם, וכתוב (משלי כב, ט) טוב עין הוא יברך, וכתוב אמור להם (במדבר שם), משמע שיראה אותם". הכהן המברך צריך לראות את הציבור המתברך בעיניו, ולכן סומא בשתי עיניו שאינו רואה לא יכול לברך, מה שאין כן סומא באחת מעיניו שיכול לראות בעינו השניה, רשאי לברך [אם הוא "דש בעירו" ובשל כך הציבור לא מסיח דעתו בשעת הברכה].
- נשיאת כפים דווקא ביום ואצל הסומא בשתי עיניו תמיד לילה - המשכנות יעקב כתב "עוד טעם הגון, דנשיאת כפים דווקא ביום ולא בלילה, דומיא דשירות [עבודת הכהנים בבית המקדש], דאתקיש ברכה

לשירות [דיני ברכת כהנים נלמדים ב"היקש" מעבודת הכהנים בבית המקדש], **וסומא בשתי עיניו אפילו ביום, לילה הוא אצלו**. המשכנות יעקב הביא ראיה להסבר זה מפסק השו"ע בהלכות דיינים (חו"מ סי' ז סע' ב) "סומא באחת מעיניו כשר [לדון], אבל הסומא בשתי עיניו פסול". וביאר הסמ"ע (שם ס"ק ז) "דכיון דלכולי עלמא **בלילה אסור לדון, ולזה ביממא לילה הוא**". ומהלכה זו הסיק המשכנות יעקב: "והכי נמי ממש לענין נשיאת כפים דבעינן דווקא ביום". לדעתו, סומא אינו יכול לקיים את דיני התורה שצריכים להיעשות דווקא ביום ולא בלילה, כי הוא אינו רואה את אור היום, וממילא כביכול אצלו תמיד לילה. ולכן כשם שהסומא בשתי עיניו פסול לדון ולעבוד בבית המקדש, כך גם הסומא נפסל לברכת כהנים, כי הרי מצוות ברכת כהנים ביום ולא בלילה.

ברם כפי שכבר העיר במשכנות יעקב, הסבר זה אינו עולה בקנה אחד עם פסק השו"ע שהתיר לסומא בשתי עיניו לשאת כפים, אם הוא "דש בעירו", ואם סיבת הפסול היא כי אינו מקיים את המצוה ביום, מה יועיל מה שהוא "דש בעירו".

ובספר תהילה ליונה על מסכת מגילה (כד, ב) הקשה על דברי המשכנות יעקב: "וטעם זה צ"ע, דאם כן איך יוצא הסומא ידי תקיעת שופר וגם מוציא אחרים, והא תקיעת שופר **זמנו ביום** ואצל סומא הוי היום כלילה". ותיירץ: ויש לחלק דדווקא היכא שיש **פסול לילה**, כגון בדיני ממונות וכן בנשיאת כפים דומיא דעבודה, אמרינן דיום הוי כלילה לגביה ופסול. אבל לילה אינו פסול בשופר אלא **דאין זמנו אלא ביום**. כלומר, יש לחלק בין דברים שאין לעשותם בלילה, כי "פסול לילה" הוא **פסול בעצם** עשיית הדבר, לבין דברים שהפסול בעשייתם בלילה הוא **פסול צדדי**, ולא **פסול בעצם**. בדיני ממונות, עבודה בבית המקדש ונשיאת כפים, פסול לילה הוא פסול בעצם, ולכן סומא בשתי עיניו פסול מלעשותם כי אצלו תמיד לילה. אולם פסול לילה בתקיעת שופר הוא רק פסול צדדי, ולכן סומא רשאי לתקוע בשופר. אולם חילוק זה לא ברור, כי לא מובן מדוע בנשיאת כפים פסול לילה נחשב פסול בעצם ולא פסול צדדי כמו בתקיעת שופר, וצ"ע.

סומא בשתי עיניו ישא כפים בלא ברכה

ה. כאמור לעיל, בשו"ע (סי' קכח סע' ל) נפסק שסומא בשתי עיניו שהכל רגילים בו ומכירים שיש בו אותו מום, רשאי לשאת כפיו. ולכאורה כוונת המחבר היא, שנושא כפיים ככל כהן אחר, וכמו כן מברך את ברכת וציוונו.

אולם בשו"ת שאילת יעבץ (ח"א סימן עה) כתב על דבריו: "אני בעניי, עם שאיני כדאי להרהר אחר דעתו [של מרן השו"ע], לבי נוקפי מאד לסמוך על הוראה זו, שלא מצאתי לו חבר ולא ראיתי חידוש גדול כזה, שבגמרא נאמר בפירוש בסומא **באחד מעיניו** בלבד שכשר לנשיאת כפים, והיכי ניקו אנן ונימא [היאך נעמוד ונאמר] דהוא הדין לשתי עיניו בלי שום הכרח, מאן ציית להא". ולכן מסקנתו: "ומעתה, אם יבוא לידי סומא הרוצה לישא כפיו, אני אומר לו עלה **ואל תברך**, כי אין לו לדיין אלא מה שעניו רואות, ואם חשכו בעוונותי, הלא ה' המאיר ליושבים בחושך ומעיר אוזן לקטני ארץ ליפתח בדורו. ותלמיד שאמר דבר הלכה אין מזניחים אותו. ועוד, אין בזה הפסד, כי הברכות אין מעכבות. ואי משום זילותא [אם הכהן הסומא

יתבייש לעלות לדוכן ולא לברך], יפרוש וימנע עצמו מן המצוה ויצא מבית הכנסת עד שלא יקרא החזן "כהנים", ואין בכך כלום, שלא חל עליו חיוב המצוה עדיין".

וכן מסקנת הגר"ע יוסף בשו"ת יביע אומר (ח"ח סי' יג) "ומכיון שלשון הרמב"ם מדויק גם כן דלא מהני דש בעירו לסומא בשתי עיניו, כמו שכתב הרדב"ז, נראה דבכהאי גוונא נקטינן **דספק ברכות להקל**, ולא ישא כפיו. לפי הכלל דקיימא לן ספק ברכות להקל אפילו נגד [הוראת] מרן [השו"ע], **דשב ואל תעשה עדיף** דספק ברכות להקל".

אימתי רשאי סומא בשתי עיניו לשאת כפים גם כשאין "דש בעירו"

ו. בדברי הפוסקים נמנו האופנים שבהם רשאי סומא בשתי עיניו לישא כפיו:

- סומא שאין סמיותו ניכרת - בביאור הלכה (סי' קכח סע' ל ד"ה וכן סומא) כתב: "פשוט דדווקא **אם סמיותו ניכר** ויבואו להסתכל בו. אבל אם אין סמיותו ניכר לאנשים, כמו שמצוי מיני סומים שעניהם כעיני שאר בני אדם רק שניטל המאור מהם, מותר".
- ובספר ברכות הורי (סימן כב סע' ג) הוסיף על פי דברי הביאור הלכה "דסומא האמור כאן הוא דוקא אם אינו יכול לעצום את עיניו, אך **אם יכול לעצום את עיניו**, ולא יהיה ניכר סמיותו, עוצם עיניו ונושא כפיו".
- אמנם כף החיים (ס"ק קעז) כתב על דברי הביאור הלכה: "ולי נראה דנהפוך הוא, דאדרבא כיון שעניו כשאר בני אדם וניטל המאור, יבואו להסתכל יותר, לראות היאך נהיה כדבר הזה, ועל כן לא חילקו רבותינו בדבר הזה אם עיניו כשאר בני אדם או לא, כותבו בסתמא".
- כשמכסים הכהנים פניהם בטלית - הבית יוסף (שם) כתב: "ונראה לי שבמקום שנוהגים לשלשל הטלית **על פניהם**, אפילו יש כמה מומים בפניו ובידיו ואינו דש בעירו, **ישא את כפיו**, דתו **ליכא למיחש להיסח דעת**". והוסיף: "ומיהו היכא דאין שאר כהנים משלשלים [הטלית] וזה שיש בו מומים משלשל, אין להתיר. דכיון שהוא משונה מחבריו יבואו להסתכל בו ולהסיח דעתם. ואפילו אם רצו הכהנים שעמו לשלשל אין להתיר, דהא כיון שלא הורגלו בני העיר שהכהנים ישלשלו טליתותיהם כשרואים שמשלשלים אותם, יודעים שבשביל זה שיש בו מום הוא, ובאים להסתכל בו. וכל שכן אם הוא לבדו נושא כפיו ומשלשל טליתו".
- וכן נקט להלכה הרדב"ז (ח"א סימן לט) שכתב: "כיון שכבר נהגו לכסות את פניהם, שוב אין מסתכלים בו".

• • •

מה נקרא "דש בעירו"

ז. מרן השו"ע (שם) הגדיר מה נחשב "דש בעירו", דהיינו "**שהם רגילים בו ומכירים** הכל שיש בו אותו מום", וכתב: "**וכל ששהה בעיר שלושים יום**, מיקרי דש בעירו. **ודווקא בעירו**, אבל אם הלך **באקראי לעיר אחרת** ושהה שם שלושים יום, לא. ואפילו לא בא לדור שם להיות מבני העיר, אלא בא להיות שם מלמד או סופר או משרת שנה או חצי שנה, חשיב דש בעירו בשלושים יום".

ומקור דבריו בשו"ת תרומת הדשן (סימן כה) שדימה דין נשיאת כפים בכהן סומא, לדין שכח להזכיר "משיב הרוח" או "מוריד הטל", שבתוך שלושים יום אומרים ש"חזקה" עליו שהזכיר את מה שהיה רגיל

לומר בתקופה האחרונה, כדברי הירושלמי (תענית א, א) "תני נתפלל ואינו יודע מה הזכיר, א"ר יוחנן כל **שלושים יום, חזקה** מה שהוא למוד [רגיל] הזכיר, מכאן והילך מה שצורך יזכיר". ומדין זה למד תרומת הדשן "אלמא, **דסגי בשלושים יום להרגיל לשונו**, הוא הדין **להרגיל ראות העין**. והכי נמי אשכחן בכמה מילי דצריכי שיהוי וזמן, וקצבו להן חכמים שלושים יום, **דלכל מילי דהרגל**, סגי בשלושים יום". ומבואר שיש הלכה **כללית**, שפרק זמן הקובע אימתי מתרגלים למציאות חדשה הוא שלושים יום - כפי שמצאנו בהרגל **הלשון**, מה הזכיר בתפילתו. וכן הדין בהרגל **העין**, לאחר שלושים יום כאשר מתרגלים לראות דבר מה, כבר לא מתפעלים ומסתקרנים ממנו. וכן לאחר שלושים יום שכבר רגילים לראות בעל מום, כבר לא מסיחים את הדעת מהברכה בשעת ראייתו, ולכן הכהן סומא רשאי לעלות לדוכן. ולכאורה יש להקשות על ההשוואה בין ההרגל בדיבור באמירת ההזכרות בתפילה, להרגל בראיית המומים.

כדי להתרגל בהזכרה הנכונה בתפילה צריך לבצע **שינוי מפעולה** שעשה קודם **לפעולה אחרת הפוכה**. הוא **אמר בפיו** הזכרה מסויימת, וכעת הוא צריך **לשנות** מהרגלו **לומר** הזכרה שונה. לעומת זאת, בראיית מומים, השינוי הוא **להתרגל** לראותו **ולהמשיך מצב קיים** ולא עשיית פעולה אחרת הפוכה. ברור לכל, כי השינוי מפעולה שעשה קודם **לפעולה אחרת הפוכה**, הרבה יותר גדול ומשמעותי משינוי של **המשך מצב קיים**. ואם כן אולי רק בשינוי של דיבור, כבנדון הזכרות בתפילה, הרגל נקבע בשלושים יום, אולם בנדון דידן, יתכן שההרגל בראיית מומים הוא בפחות משלושים יום, ובפרט מאחר וטעם האיסור לבעל מום לשאת כפים הוא משום היסח הדעת, כבר אינו מסיח את הדעת בראיית המום בפחות משלושים יום. ואם כן מדוע איפוא, שלא נתיר לסומא הנמצא בעירו פחות משלושים יום לשאת כפים, וצ"ע.

סוף דבר:

סומא בעינו האחת - לא ישא את כפיו. ואם היה דש בעירו, דהיינו שהקהל רגילים ומכירים שיש בו מום, ישא כפיו.

סומא בשתי עיניו - לדעת מרן השו"ע אם היה דש בעירו, רשאי לשאת כפים בברכה. אבל בשאלת יעבץ ויביע אומר פסקו שישא כפיו אך לא יברך, מדין ספק ברכות להקל.